

30 במרץ 2004

לכבוד
מר מני מזוז
היועץ המשפטי לממשלה
רחוב סלאח אל-דין 29
ירושלים

בדואר
ובפקס : 02-6274481

שלום רב,

הנדון: חקירת האחראים מקרב המשטרה על ביצוע הרג וחבלה חמורה באוקטובר 2000
הריני לפנות אליך בשמן של משפחות הרוגי אוקטובר 2000 כדלקמן:

הקדמה

1. מכתב זה מטרתו להבהיר את מחדל המחלקה לחקירת שוטרים שבמשרד המשפטים (להלן: מח"ש) לחקור את אנשי המשטרה האחראים על הרג אזרחים בתחילת אוקטובר 2000, הן בסמוך לאותם אירועים, והן לאחר פרסום דו"ח ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000 (להלן: ועדת אור) ביום 1.9.2003.
2. בנוסף, מכתב זה יפרט את החובה הקיימת להורות על פתיחת חקירה פלילית נגד מפקדי משטרה בגין אחריותם להרג ולגרימת חבלה חמורה בקרב אזרחים בתחילת אוקטובר 2000. למותר לציין, כי המפקדים שיצוינו להלן אינם ממצים את רשימת האחראים לכאורה להרג ולחבלות החמורות שבוצעו באותה תקופה.

מחדל המחלקה לחקירת שוטרים (מח"ש)

3. בתחילת אוקטובר 2000 נורו למוות אזרחים ערבים על ידי כוחות המשטרה.
4. פניות שנעשו בסמוך לאותם אירועים אל היועץ המשפטי לממשלה ומנהל מח"ש, אשר דרשו כי תתבצע חקירה לאלתר במקרי ההרג, לא הניבו נקיפת אצבע מצד הרשויות המופקדות על פי דין לבצע את אותה חקירה.
5. למצער, מח"ש טענה בהצהרות פומביות כי משפחות ההרוגים לא שיתפו פעולה עמם, ולכן החקירה לא התבצעה. תשובה זו הינה בעייתית ביותר. מלבד העובדה שאינה שנויה במחלוקת שלפיה היו בידי מח"ש דו"חות נתיחה לאחר המוות של כמה מהרוגי אוקטובר 2000 אך לא נעשה דבר בהם, תשובה זו חושפת את מחדלה הבסיסי של מח"ש לאור חובתה על פי דין.

6. חובתה של מח"ש לחקור חשדות בגין עבירות לכאורה של אנשי משטרה אינה תלויה בקיום תלונה של מי מקרובי קורבן העבירה. כמו כן, אין קרובי קורבן העבירה אמורים לצאת למקום ביצוע העבירה, לאסוף ראיות משם (כמו תרמילים) ולחקור אנשי משטרה שסרחו לכאורה. אלה הן מקצת חובותיה ותפקידיה של מח"ש אשר לא נעשו כלל וכלל.
7. יודגש כי העובדה שכוננה ועדת חקירה ממלכתית אינה פוטרת את מח"ש מקיום חובתה על פי דין לחקור את קיומן של עבירות פליליות לכאורה של אנשי משטרה, לא כל שכן כאשר מדובר בעבירות אשר הובילו לקיצם של חיי אדם. אין קשר בין קיומה של ועדת חקירה ממלכתית לבין החובה לחקור ולהאשים את אלה אשר ביצעו לכאורה עבירה פלילית.
8. מתן חסינות באמצעות ועדת חקירה ממלכתית למי שביצע עבירה פלילית מקרב אנשי הרשות חותר תחת עקרונות שלטון החוק, השוויון בפני החוק, ואמון הציבור ברשויות השלטון¹.
- רצ"ב פניות שלנו ליועץ המשפטי לממשלה סמוך לאירועי אוקטובר 2000 מיום 18.10.2000 ומיום 5.11.2000 ומכתב מטעם היועץ המשפטי לממשלה מיום 2.11.2000 כנספח שסימנו ע/1.
9. יתרה מכך, בין מועד ביצוע ההרג על ידי המשטרה באוקטובר 2000 (1.10.2000, 2.10.2000, 3.10.2000, 8.10.2000) ועד למינוי ועדת חקירה ממלכתית ביום 8.11.2000 עבר זמן רב אשר במסגרתו, לכל הפחות, מח"ש היתה יכולה ואף חייבת לפתוח בחקירת נסיבות ההרג וביצוע לכאורה של עבירות פליליות אחרות על ידי המשטרה.

המלצת ועדת החקירה הממלכתית כלפי מח"ש

10. ביום 1.9.2003 פרסמה ועדת אור את הדין וחשבון שלה. במסגרת דו"ח זה, ועדת אור כללה המלצה ישירה כלפי מח"ש לחקור נסיבות הפגיעות הקטלניות באזרחים בשורה של מקרים. ועדת אור ציינה בהקשר זה כי²:

"המלצות על קיום חקירה. לגבי שורה של אירועים, המלצנו על קיום חקירה מטעם המחלקה לחקירות שוטרים במשרד המשפטים, על מנת שהרשויות המוסמכות יחליטו, אם יש מקום לנקוט הליכים פליליים או אחרים כנגד מאן דהוא בגין מעורבותו באותם האירועים. למען הנוחות, נרכז אירועים אלה כאן לפי סדר התרחשותם הכרונולוגי:

- א. אירוע מותו של המנוח ראמי גרה בכפר ג'ת, ביום 1.10.00.
- ב. אירוע או אירועי מותם של המנוחים אחמד איבראהים ג'בארין, ומוחמד אחמד ג'בארין, באירועי אום אל-פחם, ביום 1.10.00.
- ג. טענות לשימוש בכוח חריג מצד כוחות משטרה, ביום 2.10.00, בכפר כנא, כלפי נזים עומר טאהא, בן 21.
- ד. אירוע הירי, שבוצע על ידי גיא רייף, ביום 2.10.00, באזור מפעל פטרוס, בו נגרם מותם של המנוחים וליד אבו סאלח ושל עימאד גנאים.

¹ ראו ע"פ 2910/94 ארנסט יפת נ' מדינת ישראל פ"ד נ (2) 221. והשוו עם בג"ץ 935/89 גנור נ' היועץ המשפטי לממשלה פ"ד מד (2) 485.

² ראו עמ' 766 לדו"ח ועדת אור.

ה. אירוע מותו של המנוח איאד לואבנה בנצרת, ביום 2.10.00.

ו. אירוע מותו של המנוח אסיל עאסלה, ביום 2.10.00, סמוך לצומת לוטם.

ז. אירוע הפגיעה הקטלנית במנוח עלאא נסאר, ביום 2.10.00, בסמוך לצומת לוטם.

ח. אירוע פגיעתו של המנוח מוחמד ח'מאייסי בכפר כנא, ביום 3.10.00.

ט. אירוע הפגיעה הקטלנית במנוח ראמז בושנאק, ביום 3.10.00, בכפר מנדא.

י. האירועים בימים 2.10.00 (אום אל פחם ונצרת) ו-3.10.00 (נצרת) בהם נעשה שימוש בירי צלפים.

לגבי שני אירועים נוספים - אירוע הירי ברחוב הבנקים בנצרת, ביום 2.10.00, ואירוע הקניון בנצרת, ביום 8.10.00 - ידוע לוועדה, כי מתקיימת חקירה של המחלקה לחקירת שוטרים, ועל כן אין צורך בהמלצה דומה לגביהם."

11. המלצות ועדת חקירה ממלכתית מחייבות את הממשלה. ההנחה המשפטית היא, כי מינוי הממשלה לוועדת חקירה ממלכתית, מחייב מטבעו את הרשות המבצעת לקבל ולכבד את ממצאי, מסקנות, והמלצות ועדת החקירה הממלכתית כלפי אותה רשות. שיקול דעת הממשלה באשר לקבלת המלצות ועדת חקירה ממלכתית הינו מוגבל, וכפוף לביקורת שיפוטית נרחבת. על הממשלה לשיקול את המלצות ועדת חקירה ממלכתית בכפוף לכללי המשפט המנהלי, ובראשם חובת הממשלה להפעיל את שיקול דעתה בלב פתוח ונפש חפצה³.

12. לאחר פרסום דו"ח ועדת אור פנינו למח"ש, בשם של משפחות הרוגי אוקטובר 2000 המיוצגות על ידינו, על מנת לבדוק שמא יש כוונה לאמץ את המלצת ועדת אור בעניין ביצוע החקירה. חרף פניות אלה, טרם הודיעה לנו מח"ש אם היא מאמצת את המלצת ועדת אור בכל האמור לחקירת מקרי ההרג על ידי המשטרה בתחילת אוקטובר 2000.

רצ"ב פניות אל מח"ש מימים 9.3.2004 ; 7.12.2003 ; 14.9.2003. וכך תשובות מח"ש מימים 14.12.2003 ; 23.9.2003 כנספח שסימנו ע/2.

חקירת בכירים מקרב המשטרה והעמדתם לדין בשל אחריותם להרג וגרימת חבלה חמורה

13. החובה המוטלת על מח"ש, אפוא, היא לחקור את נסיבות הריגתם של האזרחים הערבים, לרבות מציאת האחראים להרג זה באופן ישיר. ועדת אור הצביעה על מקרים שמהם עולה כי האחריות לביצוע ההרג אינה אך זו בלבד של השוטר אשר ירה למוות, אלא האחריות להרג עולה בשרשרת הפיקודית עד למפקד שפיקד בפועל על השוטר היורה. להלן כמה דוגמאות בלבד, שאינן ממצות את מכלול קיומה של אחריות פיקודית בין אם להרג ובין אם לגרימת חבלה חמורה.

אליק רון

³ יצחק זמיר "ועדת החקירה מהבחינה המשפטית" הפרקליט לה 323.

14. באוקטובר 2000 כיהן אליק רון כמפקד המחוז הצפוני במשטרה. ביום 2.10.2000 אליק רון הורה על שימוש בצלפים מול הפגנות המחאה באזור אום אלפחם. הצלפים ירו באש חיה, ובנוסף הם ירו שלושה באותה עת לכיוון אותה מטרה. תכלית השימוש בצלפים היתה לצורך יצירת הרתעה כלפי המפגינים באמצעות פגיעה מכוונת בהם. כתוצאה מירי הצלפים נהרג המנוח מוסלח אבו ג'ראד, ונפגעו רבים אחרים, חלקם אף נפצעו קשה. אליק רון פיקד ישירות על פעולת הצלפים. השימוש בצלפים היה שלא כדין, וגרם לתוצאות הקשות של הרג ופציעות קשות⁴. ועדת אור הזהירה את אליק רון, בין השאר, כי:

"בהיותו מפקד המחוז הצפוני של משטרת ישראל, היה אחראי להפעלה של ירי צלפים באש חיה במסגרת העימותים הקשים בין כוחות המשטרה עליהם פיקד, לבין מתפרעים, ביום 2.10.00 באום אל-פחם. ירי זה בוצע בלא שהיתה לכך הצדקה, תוך פגיעה בשבעה אנשים לפחות, ובאחד המקרים אף נגרם מותו של אדם. בגדר זה, הורה ופיקד אישית על ירי צלפים לעבר מידי אבנים, ללא הצדקה, ובניגוד להוראות המחייבות במשטרה בנוגע לשימוש בירי באש חיה. לבד מכך שעצם הירי נעשה ללא הצדקה, ראויים להדגשה המעשים והמחדלים הבאים:

(א) לא היה צידוק למתכונת הירי, בו ירו שלושה צלפים בעת ובעונה אחת, בכל ירי לעבר מיידה אבנים;

...

(ג) מנסיבות העניין בכללותן, עולה כי ירי הצלפים בוצע למטרות הרתעה ופיזור הפרות הסדר, בניגוד להוראות המשטרה;

(ד) לפני ביצוע ירי הצלפים, לא ניתנה אזהרה לאזרחים שהשתתפו במהומות על הכוונה לעשות שימוש בירי חי, בניגוד לנהלי המשטרה ובניגוד למתחייב מן הצורך להימנע ככל האפשר מיצירת סיכון מיותר לחיים ולבריאות;

(ה) לאחר ביצוע ירי הצלפים נמנע מלדאוג לתיעוד כלשהו של ירי הצלפים או של תוצאותיו, אף שתיעוד כאמור התבקש מנסיבות העניין ומנוהלי המשטרה; "..."

15. ועדת אור קבעה כי פרטי האזהרה הנ"ל לגבי אליק רון הוכחו. כלומר, הוכחה מעורבותו הישירה והאישית של אליק רון בגרימת מותו של אדם אחד ופציעתם קשה של שבעה אחרים לפחות.

16. לפיכך יש מקום לפתוח בחקירה פלילית מיידית נגד אליק רון⁵, בין השאר, בגין חשד לביצע עבירת הריגה (סעיף 298⁶ לחוק העונשין – 1977), ובגרימת חבלה בכוונה מחמירה (סעיף 329⁷(א) לחוק העונשין).

⁴ ראו עמ' 464 - 483 לדו"ח ועדת אור.

⁵ ראו בהקשר זה את סעיף 29(א) לחוק העונשין הקובע כי "מבצע עבירה - לרבות מבצעה בצוותא או באמצעות אחר".
⁶ סעיף 298 לחוק העונשין קובע כי "הגורם במעשה או במחדל אסורים למותו של אדם, יאשם בהריגה, ודינו - מאסר עשרים שנה".

⁷ סעיף 329(א) לחוק העונשין קובע כי:

"329. חבלה בכוונה מחמירה
(א) העושה אחת מאלה בכוונה להטיל באדם נכות או מום, או לגרום לו חבלה חמורה, או להתנגד למעצר או לעיכוב כדין, שלו או של זולתו, או למנוע מעצר או עיכוב כאמור, דינו - מאסר עשרים שנים:
(1) פוצע אדם או גורם לו חבלה חמורה, שלא כדין;
(2) מנסה שלא כדין לפגוע באדם בקליע, בסכין או בנשק מסוכן או פוגעני אחר; (3) גורם שלא כדין להתפוצצותו של חומר נפץ;

17. ביום 8.10.2000 היה משה ולדמן מפקד מרחב העמקים במשטרת ישראל. באותו יום, בשעות הערב, הוא פיקד על כוח משטרה מול מפגינים מנצרת. בהוראתו של ולדמן נורה מטח יריות מצד השוטרים המונהגים על ידו לעבר המפגינים מנצרת. כתוצאה מירי זה נהרג לפחות אדם אחד, המנוח וויסאם יזבק, ונפצעו קשה אזרחים ערבים אחרים. הוראתו של ולדמן לכוח המשטרה לירות לא היתה כדין, שכן לא היתה סכנה לשוטרים ו/או לאחרים אשר מכשירה את הירי⁸.

18. יתר על כן, בחקירה המשטרתית שנערכה לאחר אירוע זה מינה ולדמן צוות חקירה מיוחד (צח"מ) המורכב מפקודיו, אשר שעו להנחיותיו בכל האמור לאירוע הירי וההרג ביום 8.10.2000 בנצרת.

19. ועדת אור הזהירה את ולדמן בקשר לאירועים המתוארים לעיל כדלקמן:

"בהיותו מפקד מרחב עמקים של משטרת ישראל, ביום 8.10.00, פיקד על כוח המשטרה באירוע באזור צומת הקניון בנצרת, בו נורו למוות שני אזרחים ונפצעו רבים, חמישה מהם מאש חיה, ככל הנראה כתוצאה מירי המשטרה. באירוע זה נתן פקודת אש לכוח, או התיר ירי כאמור, ללא הצדקה, ובניגוד להוראות ולנהלים המחייבים במשטרה. לאחר האירוע נמנע מעריכת תחקיר מסודר של האירוע, בניגוד להוראות ולנהלים המחייבים במשטרה, ובניגוד למתחייב בנסיבות העניין. בהמשך לכך, ליווה באופן צמוד את חקירתו של האירוע שהתרחש בצומת הקניון ביום 8.10.00, ואף הינחה את החוקרים הכפופים לו פיקודית, וזאת תוך ניגוד עניינים אישי, בהיותו מעורב אישית באירוע האמור כמפקד כוחות המשטרה במקום".

20. ועדת אור קבעה כי אזהרה זו הוכחה ברובה המוחלט⁹.

21. בנוסף לכך, ולדמן היה אחראי להפעלת צלפים ביום 2.10.2000 שלא כדין¹⁰, וכן על שימוש נרחב בכדורי פלדה מצופים בגומי, חרף מודעותו לסיכון הגבוה לחיים שאמצעי זה טומן בחובו¹¹. התנהלות זו של ולדמן גרמה לפציעות רבות וקשות בקרב מפגינים.

22. מהתיאור לעיל עולה חשד כבד ורציני כי ולדמן ביצע שורה של עבירות פליליות אשר חובה לפתוח בגינת חקירה פלילית. מדובר בעבירות של הריגה (בניגוד לסעיף 298 לחוק העונשין); גרימת מוות

(4) שולח או מוסר לאדם חומר נפיץ או כל דבר מסוכן או מזיק אחר או גורם לאדם שיקבל כל חומר או דבר כאמור; (5) מניח, בכל מקום שהוא, חומר מרסק או נפיץ או נוזל משתד; (6) זורק על אדם חומר או נוזל כאמור בפסקה (5), או משתמש בהם על גופו בדרך אחרת.

⁸ ראו עמ' 387 – 399 לדו"ח ועדת אור.

⁹ ראו עמ' 738 לדו"ח ועדת אור.

¹⁰ ראו עמ' 483 ואילך לדו"ח ועדת אור.

¹¹ ראו עמ' 364 ואילך לדו"ח ועדת אור.

ברשלנות (בניגוד לסעיף 304¹² לחוק העונשין); גרימת חבלה בכוונה מחמירה (בניגוד לסעיף 329 לחוק העונשין); ושיבוש מהלכי משפט (בניגוד לסעיף 244¹³ לחוק העונשין).

בנצי סאו

23. באוקטובר 2000 בנצי סאו היה מפקד מג"ב צפון במשטרת ישראל. ביום 1.10.2000 וביום 2.10.2000 הוא פיקד על כוחות המשטרה באזור אום אלפחם, למעט כאשר אליק רון נכח שם.

24. התנהלותו של סאו כמפקד כוחות המשטרה באזור זה היתה בעייתית ביותר, ובהרבה מקרים כוונה עבירות פליליות. כך, למשל, ביום 2.10.2000 סאו היה אחראי, או לכל הפחות, שותף לאחריות בהפעלת ירי צלפים שלא כדין כלפי מפגינים מאום אלפחם. ירי זה גרם להריגתו של המנוח מוסלח אבו ג'ראד, ולפציעת רבים אחרים, חלקם קשה. בהקשר זה הוזכר סאו על ידי ועדת אור כי:

בהיותו מפקד מג"ב צפון במשטרת ישראל, ובהיותו מפקד גיזרת ואדי עארה בעת אירועי אוקטובר 2000, ביום 2.10.00, בשעות הצהריים, היה אחראי, או שותף לאחריות, להפעלה בלתי מוצדקת של ירי צלפים באש חיה כלפי מידי אבנים בצומת אום אל-פחם. לבד מכך שעצם הירי נעשה ללא הצדקה וגרם לפגיעה בגוף למספר בני אדם, ראויים להדגשה המעשים והמחדלים הבאים: (א) לא היה צידוק למתכונת הירי, בו ירו שלושה צלפים בעת ובעונה אחת לעבר כל מיידה אבנים; ... (ג) מנסיבות העניין בכללותן עולה, כי ירי הצלפים בוצע למטרות הרתעה ופיזור הפרות סדר, בניגוד להוראות המשטרה וללא הצדקה; (ד) לפני ביצוע ירי הצלפים, לא ניתנה אזהרה לאזרחים שהשתתפו במהומות על הכוונה לעשות שימוש בירי חי, בניגוד לנוהלי המשטרה ובניגוד למתחייב מן הצורך להימנע ככל האפשר מיצירת סיכון מיותר לחיים ולבריאות".

25. ועדת אור קבעה כי הפרטים הנ"ל הוכחו. כמו כן, סאו הורה לפקודיו לבצע פעולות המנוגדות להנחיות המשטרה עצמה, אשר הובילו לירי רב, באש חיה ובכדורי גומי, כלפי מפגינים. כתוצאה מירי זה נהרגו שני אזרחים, אחמד ג'בארין ומוחמד ג'בארין.

26. התנהגותו של סאו, אפוא, מהווה ביצוע לכאורה לעבירות של הריגה (בניגוד לסעיף 298 לחוק העונשין); וגרימת חבלה בכוונה מחמירה (בניגוד לסעיף 329 לחוק העונשין).

סיכום

27. ביום 1.10.2000 החלה פעילותה הבלתי חוקית של המשטרה מול האזרחים הערבים בהקשרן של הפגנות המחאה בתחילת אותו חודש. שלוש שנים וחצי לאחר מכן, המחלקה לחקירת שוטרים עדיין לא הצליחה להמליץ ולו על כתב אישום אחד נגד מי מאנשי המשטרה אשר היו מעורבים בהרג אזרחים וגרימת חבלות חמורות להם.

¹² סעיף 304 לחוק העונשין קובע כי "הגורם ברשלנות למוותו של אדם, דינו - מאסר שלוש שנים."
¹³ סעיף 244 לחוק העונשין קובע כי "העושה דבר בכוונה למנוע או להכשיל הליך שיפוטי או להביא לידי עיוות דין, בין בסיכול הזמנתו של עד, בין בהעלמת ראיות ובין בדרך אחרת, דינו - מאסר שלוש שנים; לענין זה, "הליך שיפוטי" - לרבות חקירה פלילית והוצאה לפועל של הוראת בית-משפט."

28. לא זו אף זו. שבעה חודשים אחרי פרסום דו"ח ועדת אור, המחלקה לחקירת שוטרים טרם הודיעה אם היא מאמצת את המלצות הועדה בדבר חקירת נסיבות ההרג באוקטובר 2000.

29. בית המשפט העליון הדגיש לא אחת את חובת הרשות התובעת להפעיל את שיקול דעתה בהגינות, בשוויוניות, ללא שרירות, וללא משוא פנים. שאם לא כן, פעילותה של רשות זו תוביל להעמקת חוסר האמון של הציבור ברשויות השלטון. בית המשפט קבע בעניין גנור חובה זו והשלכות ההתעלמות ממנה¹⁴:

"בהפעילו את שיקול-דעתו חייב תובע לפעול מתוך שוויון וללא הפליה; הפעלה ראויה של ההליך הפלילי מבוססת על אמון הציבור ברשויות התביעה ועל אמונה, כי הן מקבלות החלטותיהן מתוך שוויון; הגשת אישומים בדרך מפלה פוגעת באמון הציבור ברשויות התביעה, פגיעה שהיא קשה למשטר הדמוקרטי."

30. על יסוד כל האמור לעיל, נבקש להורות על פתיחת חקירה פלילית נגד אנשי המשטרה האחראים להרג אזרחים ערבים וגרימת חבלה חמורה להם בתחילת אוקטובר 2000, לרבות נגד אליק רון, משה ולדמן, ובנצי סאו, על מנת לבדוק באופן רציני ביותר את העמדתם לדין.

נודה לתגובתך בהקדם.

בכבוד רב,

בכבוד רב,

חסן ג'בארין, עו"ד

מרואן דלאל, עו"ד

העתקים:

עו"ד הרצל שבירו, מנהל מח"ש
מר יוסף (טומי) לפיד, שר המשפטים
מבקר המדינה

¹⁴ עניין גנור, עמ' 512.

